

een taakstraf in vervangende hechtenis. Er was sprake van twee taakstraffen die beide na een negatief advies van de reclassering in aanmerking kwamen voor omzetting in vervangende hechtenis. De bezwaren werden niet tegelijk behandeld. In de eerste zaak verklaarde de rechter het bezwaar gegrond wegens de persoonlijke omstandigheden van de veroordeelde. Enkele dagen na die beslissing werd een aanvang gemaakt met de vervangende hechtenis voor de tweede taakstraf. Een schorsingsverzoek van de officier van justitie vond geen genade in de ogen van AICE. In bezwaar oordeelt de rechter hard en duidelijk over dit optreden van AICE (Rechtbank Noord-Holland 9 december 2021, ECLI:NL:RBNHO:2021:11343).

J.P. Balkema

c. **Forensische psychiatrie en psychologie**

1. ***Ontwikkelingen in regelgeving, beleid en praktijk van de forensische zorg***

Op 10 november 2021 vond voor de vijfde maal de Werkconferentie TBS & Recht plaats, die in het veld genoemd wordt naar de naam waar die voor het eerst plaatsvond: 'Lunteren V'. Ditmaal was het echter in Soesterberg. De Lunteren-conferenties zijn de plek waar alle bij de tenuitvoerlegging van de terbeschikkingstelling betrokken partijen op uitnodiging van DJI en TBS Nederland samenkomen, buiten de spanning van een individuele zaak, om ontwikkelingen te bespreken en ook in figuurlijke zin nader tot elkaar te komen. Hoewel er, anders dan voorheen, geen officieel thema aan de dag was meegegeven, was het niet verwonderlijk dat 'doorstroom' als een overkoepelend thema te plakken was boven de individuele onderdelen.

In de opening van de dag werd geïllustreerd dat de thema's van de conferenties grotendeels bepaald worden door de vraag of op dat moment sprake is van neergang of groei van de populatie. Door de thans stijgende

trend van de tbs-populatie en het bijbehorende capaciteitstekort worden belemmeringen in doorstroom weer urgenter. In het bespreken van de golfbewegingen van de tbs-populatie, viel voor het eerst een parallel op met de coronacrisis. Ook ten aanzien van de tbs-populatie blijkt thans sprake te zijn van een 'vierde golf'. De slotbijdrage van de dag, van Marcel Levi, een vooraanstaande stem in het debat over de aanpak van de pandemie, liet tal van parallellen met de forensische zorg zien. Het beddenstekort door personeelstekort (op de IC's) en de vraag welke staf-patiënt-ratio nog veilig is, de constatering dat oplossingen in een sector vaker vanuit de professionals zelf komen dan vanuit beleidsmakers, et cetera. Dat laatste sloot aan bij een pleidooi dat eerder op de dag werd gehouden voor het minder generiek problematiseren van drugsgebruik door resocialiserende patiënten, maar meer maatwerk te leveren.

Voorts bestond de dag uit een plenair debat over de relatie tussen maatschappelijk draagvlak en doorstroom, via de wil van gemeenten en buurten om uitgestroomde tbs'ers op te nemen. Niet voor niets resoneerde dit thema een maand later in een artikel in NRC onder de kop 'Mensen willen geen tbs'er in hun achtertuin', waarin het maatschappelijk probleem van 'Not in my backyard-denken overigens werd vergeleken met de problemen ten aanzien van asielzoekers en windmolens. Het probleem van langverblijf als gevolg van gebrek aan doorstroom werd in een 'longread' van dezelfde journalist mooi beschreven bij iemand die al 25 in de tbs zit, mede aan de hand van inzichten van de ouders van het slachtoffer dat hij misbruikte. Naast het thema verslaving, waren er tijdens Lunteren V workshops over specialisatie van de bij de rechtspraktijk betrokken partijen, in zekere zin ook om meer kwaliteit en maatwerk te kunnen leveren door begrip van de sector. Ook was er een workshop over de vraag hoe lang er doorgedaan moet worden met behandelen en wanneer er overgeschakeld kan/moet worden naar 'longstay' of

'longcare', waarbij het te formele onderscheid tussen deze twee categorieën ook werd bekritiseerd. Dat laatste was ook onderdeel van de opbrengst, zoals die aan het eind van de conferentie doorgaans gepresenteerd wordt, en over het algemeen leidt tot veranderingen in beleid.

Een dag later, op 11 november, vond in Den Haag een vergelijkbare bijeenkomst plaats over een ander onderdeel van het straf- en sanctierecht: het adolescentenstrafrecht (ASR) als mogelijkheid om sancties uit het jeugdstrafrecht op te leggen aan verdachten tussen 18 en 23 jaar oud en daar in het strafproces op voor te sorteren. De opzet van de dag, die als expertmeeting te boek stond, was mede door de Lunteren-conferenties geïnspireerd: alle betrokken partijen bij elkaar op invitatie van het ministerie en een projectgroep waarin veel spelers uit de praktijk vertegenwoordigd waren, van gedachten wisselend over enkele ervaren knelpunten in de ASR-praktijk. Vanuit forensisch psychiatrisch oogpunt is dit relevant, omdat de invoering van het ASR in 2014 het schoolvoorbeeld is van aanpassing van het strafrecht mede op basis van neurowetenschappelijke inzichten ten aanzien van de hersenontwikkeling (zie Schleim, 2019). Maar vooral ook omdat gedragskundige pro Justitia rapporteurs een belangrijke rol spelen bij de vertaalslag van deze inzichten op groepsniveau naar toepassing in het individuele geval op basis van 'de persoonlijkheid van de dader en omstandigheden van het geval', de wettelijke criteria voor toepassing van ASR. Betrokken partijen hebben echter verschillende ideeën (en instrumenten) ten aanzien van de beoordeling daarvan. Zo ging één van de workshops over toepassing van ASR bij ernstige feiten. Hoewel dit geen wettelijk criterium is, speelt dit bij de beoordeling van het Openbaar Ministerie – vanuit haar regiefunctie de belangrijkste voorsorteerder – wel degelijk een rol. Punt is uiteraard dat in het jeugdstrafrecht maar straffen van maximaal twee jaar, overigens wel in combinatie met een Pij-maatregel, kunnen worden opgelegd, waardoor de

vergeldingscomponent bij ernstige feiten in het nauw zou komen. Opbrengst uit de workshop was dan ook om voor ASR eigen, hogere, strafmaxima in te voeren. Een ander discussiepunt dat toepassing remt, is hantering van het uitgangspunt 'volwassenstrafrecht, tenzij' of 'nee, tenzij'. Kort voor de expertmeeting heeft de RSJ in een advies hierover bepleit om er 'jeugdstrafrecht, tenzij' of 'ja, tenzij' van te maken, zodat meer daders kunnen profiteren van een pedagogische aanpak en de bijbehorende recidivereductie (RSJ, 2021; zoals dat effect bleek uit Prop, Beerthuizen & Van der Laan, 2021). Opbrengst uit de workshop was om de toeleiding naar ASR te verbeteren, zonder per se één van beide uitgangspunten te hanteren, maar maatwerk te leveren. Dat stelt dan wel eisen aan screening en samenwerking tussen betrokken partijen, terwijl de rechter ook een regiefunctie zou moeten krijgen. De rapporteur zou zich al bij de eerste vraag naar een eventuele stoornis moeten richten op de sociaal emotionele ontwikkeling en vooral ook rapporteren over de mogelijkheden ten aanzien van het profiteren van pedagogische beïnvloeding. De ontwikkeling moet dan dus niet alleen retrospectief worden bekeken vanuit het perspectief van de verwijtbaarheid (al dan niet voltooid op het moment van het delict) maar vooral ook prospectief vanuit het perspectief van opvoeding en preventie (hoe zeer kan iemand zich nog ontwikkelen).

Naast de ervaren knelpunten uit de praktijk was vooral de evaluatie van het WODC die halverwege het jaar was uitgekomen – waaruit bleek dat er weliswaar steeds meer toepassing wordt gegeven aan ASR maar nog steeds maar in zo'n 6% van de mogelijke gevallen (Van der Laan, Zeijlman & Beerthuizen, 2021) – aanleiding voor de expertmeeting. Naast knelpunten in de toeleiding worden daarin echter ook knelpunten benoemd in de financiering en beschikbaarheid van forensische jeugdhulp. Het evaluatie-onderzoek van het WODC werd op de bijeenkomst ook plenair gepresenteerd, evenals de juridische,

neurowetenschappelijke en gedragskundige achtergronden van ASR. Opbrengst uit de workshops was naast de genoemde zaken ten aanzien van de toeleiding ook dat er meer flexibiliteit in de tenuitvoerlegging moet komen om maatwerk te kunnen leveren op basis van wat de jongere nodig heeft (wellicht ook weer differentiatie naar leeftijd in volwassen gevangenen). Dat vraagt ook om meer samenwerking tussen ketenpartners en tussen centraal en regionaal, dat werd vooral ook vanuit de Reclassering ingebracht. Precies vanwege deze wens tot uitwisseling van informatie en gedachten, was een overkoepelende opbrengst van de dag dat er een kenniscentrum ASR zou moeten komen en dat de expertmeeting zelf – vergelijk de Lunterenconferenties – voor herhaling vatbaar is.

Een onderdeel van de invoering van ASR in 2014, waar op de expertmeeting weinig aandacht aan werd besteed, is de omzetting van Pij naar tbs. Omdat de Pij-maatregel maximaal zes jaar onvoorwaardelijk kan duren (met daarna nog een periode van voorwaardelijke beëindiging), en het overgangsrecht vereiste dat dit niet kan worden toegepast op feiten van vóór de invoering, is recent pas de eerste omzetting uitgesproken. In hoger beroep echter heeft de Penitentiaire Kamer dit teruggedraaid (Gerechtshof Arnhem-Leeuwarden 23 december 2021, ECLI:NL:GHARL:2021:11774). De vordering tot omzetting is afgewezen omdat het hof ‘in de door de deskundigen gegeven onderbouwing van hun conclusies onvoldoende concrete, duidelijke en genoegzame aanwijzingen dat van de jeugdige daadwerkelijk een zodanig groot gevaar uitgaat dat dit omzetting van de Pij-maatregel in een terbeschikkingstelling rechtvaardigt. De deskundigen nemen niet aan dat de jeugdige een zedendelict zal plegen met een persoon die jonger is dan zestien jaar, zoals de delicten waarvoor hij is veroordeeld. De hiervoor beschreven incidenten tijdens de Pij-maatregel hebben niet geleid tot strafvervolging en evenmin kan anderszins objectief worden vastgesteld dat

zich een delictsituatie heeft voorgedaan.’ Ook het risico op gewelddadig gedrag is niet evident. ‘De jeugdige heeft tijdens de Pij-maatregel grensoverschrijdend gedrag laten zien en het hof is zich ervan bewust dat de Pij-maatregel escalatie kan hebben voorkomen. Naar het oordeel van het hof bestaat echter zodanige onzekerheid over de omvang en de aard van het recidiverisico dat een omzetting niet gerechtvaardigd is.’ De Pij-maatregel duurt wel voorwaardelijk beëindigd voort.

In deze is ook nog overwogen dat verplichte zorg op basis van de Wvvgz geen alternatief was, gegeven de persoonlijkheidsproblematiek van betrokkene. De strafrechter heeft sinds 2020, tevens bij beëindiging van de Pij-maatregel, de mogelijkheid op basis van art. 2.3 Wet forensische zorg (Wfz), immers de bevoegdheid zelf een zorgmachtiging af te geven. Een eerste vrucht van het vijfjarige onderzoeksprogramma Evaluatie Wfz van het WODC betreft precies dit artikel (De Kogel, Van der Ree & Burger, 2021). Geconcludeerd wordt dat art. 2.3 Wfz, met maar iets meer dan honderd machtigingen in de eerste anderhalf jaar nog maar een kleine bijdrage levert aan de doorstroom vanuit het strafrecht naar de reguliere verplichte zorg.

Op basis van interviews met ketenpartners worden de mogelijke verklaringen daarvoor besproken. Knelpunten in de uitvoering, die in allerlei publicaties al wel eerder benoemd zijn, worden herhaald: vooral de terughoudendheid van de reguliere ggz ten opzichte van deze doelgroep en het (daarmee samenhangende) capaciteitsgebrek. Andere knelpunten zijn nog aanwezige onbekendheid met de mogelijkheden, de tijdrovendheid en complexiteit van de procedure, de mogelijkheden tot informatie-uitwisseling, vermenging van straf- en civiel recht, toegang tot vertrouwenspersonen (in vergelijking met de reguliere ggz-populatie), het vereiste van toestemming door de minister van Justitie en Veiligheid voor beëindiging van de verplichte zorg en een vicieuze cirkel in de procedure bij de

combinatie van art. 2.3 Wfz met de Wet zorg en dwang (Wzd) rond financiering, plaatsing en machtiging.

Daarnaast worden ook een paar 'ervaren helpende factoren' benoemd, zoals de verruimde toepassingsmogelijkheden en de voordelen van de voorbereidingsprocedure voor de uitvoering van de zorg, het regio-overleg van ketenpartners en het dashboard beveiligde bedden, dat ketenpartners inzicht moet geven in waar bedden beschikbaar zijn. In totaal worden vijftien aanbevelingen gedaan waarbij de laatste paar gericht zijn op het onderzoeken van een forensische variant van art. 2.3 Wfz en transforensische werkwijzen die kaders doorbreken. Tegelijk met het rapport is ook het eerste deelonderzoek in het kader van de evaluatie van de Wvvgz en Wzd verschenen (Legemaate et al, 2021). Ten aanzien van de relatie van die twee wetten met de Wfz wordt de aanbeveling gedaan beter onderscheid te maken tussen patiënten bij wie de nadruk ligt op zorgbehoefte en patiënten bij wie het (vooral) gaat om delictpreventie.

Ook een ander vijfjarig onderzoeksprogramma van het WODC, namelijk de Evaluatie van de Wet langdurig toezicht (Wlt), heeft recent een eerste vrucht afgeworpen. Het betreft een eerste verkenning van de toepassing van de Wlt in de eerste drie jaar sinds invoering in 2017 (Nagtegaal, 2021). De Wlt bestaat uit het mogelijk maken van langdurig toezicht in het sanctierecht op drie manieren: via een ongemaximeerde duur van de voorwaardelijke beëindiging van de tbs-maatregel (VB), via de verlenging van de proeftijd van de voorwaardelijke invrijheidstelling aan het eind van de gevangenisstraf (VI) en via de nieuw ingevoerde gedragsbeïnvloedende en vrijheidsbeperkende maatregel (GVM).

Over de eerste weg kan nog weinig gezegd worden omdat de VB voorheen ook al negen jaar kon duren en dit doorgaans niet gehaald wordt. Wel lijkt de gemiddelde duur ervan iets toe te nemen. Ten aanzien van de tweede route blijkt dat in 2019 en 2020 van

iets meer dan zestig personen de proeftijd van de VI te zijn verlengd. Niet duidelijk is of dit gaat om eenmalige verlengingsmogelijkheden of gevallen die telkens mogen worden verlengd vanwege de ernst van het feit. Ten slotte blijkt de GVM in totaal 53 keer onherroepelijk opgelegd te zijn, waarvan 37 keer in 2020. Die opbouw kan wellicht mede verklaard worden door aanvankelijke onbekendheid. De GVM blijkt meer in combinatie met een tbs te worden opgelegd dan met een gevangenisstraf. Het feit dat de GVM bij veroordeling moet worden opgelegd, maar pas bij einde van de in combinatie opgelegde gevangenisstraf of tbs ten uitvoer kan worden gelegd, maakt dat deze opleggingen nog niet betekenen dat al deze GVM's ook zullen worden uitgevoerd. Voor een verdere duiding en juridisch inhoudelijke analyse van GVM-opleggingen zie de rechtspraakrubriek in het vorige nummer van Fechner et al.

2. **Wetenschappelijke ontwikkelingen op het grensvlak van gedragskunde en recht**

Half januari 2022 is het boek *Mental health and criminal justice: international and domestic perspectives on defendants and detainees with mental illness* verschenen. Aanleiding van het boek vormde een colloquium van de International Penal and Penitentiary Foundation (IPPF) uit 2017, waarvoor de Nijmeegse hoogleraar strafrecht Piet Hein van Kempen verantwoordelijk was, tevens (met Maartje Krabbe) redacteur van dit boek. Reden voor de IPPF om het onderwerp van geestelijke gezondheid op de agenda te zetten is de schatting dat 40 tot 90 procent van de gedetineerden wereldwijd aan een psychische stoornis lijdt. Omdat ze daarmee niet zomaar een kwetsbare groep vormt maar een 'dominant force', zou deze groep volgens de IPPF een belangrijke factor moeten zijn in het vormgeven van strafrechtelijke systemen. In het boek wordt de huidige situatie ten aanzien van deze kwestie besproken, de problematische implicaties ervan onder andere vanuit

mensenrechtelijk oogpunt, mogelijke oplossingen en 'best practices'. Het beoogt de discussie te stimuleren over hoe met psychisch gestoorde delinquenten om te gaan – bijvoorbeeld over de vraag of deze groep de verantwoordelijkheid is/moet zijn van het ministerie van Justitie of van Volksgezondheid – maar vooral ook het onderwerp op de internationale agenda te houden. In een eerste, thematisch deel worden de prevalentie van psychisch gestoorde in detentie en de negatieve effecten van detentie voor deze groep besproken, evenals de mensenrechtelijke situatie ten aanzien van procesbekwaamheid, preventief gehechten en veroordeelden. In een tweede, vergelijkend, deel wordt de situatie in veertien landen besproken, waaronder Brazilië, Chili, Duitsland, Griekenland, Hongarije, Ierland, Japan, Kazachstan, Nederland, Nieuw Zeeland, Polen, Portugal, Spanje en de Verenigde Staten. Alleen al vanwege deze rijke verzameling van landen, waarvan over sommige nog weinig toegankelijke literatuur bestaat ten aanzien van dit onderwerp, is de inspanning om dit te verzamelen een zeer welkome voor de wetenschapsbeoefening en voor het plaatsen van de Nederlandse situatie in een wereldwijd perspectief.

Op 5 november promoveerde aan de VU, Faculteit geneeskunde, Sylvia Gerritsen op het proefschrift *Forensic high and intensive care: towards contact-based care in a complex psychiatric practice*. Het onderzoek werd verricht bij de afdeling Ethiek, Recht en Humaniora van het Amsterdam UMC. Het beschrijft de ontwikkeling en implementatie van de forensische High and Intensive Care, kortweg FHIC – soms uitgesproken als 'F-HIC' en soms als 'FIC'. Binnen deze benadering staat contact – niet beheersmatig werken – centraal. De HIC die bekend is uit de reguliere psychiatrie diende als uitgangspunt. Gerritsen maakt goed duidelijk dat ze zich ervan bewust is dat de forensische setting belangrijke verschillen kent ten opzichte van de reguliere

zorg en probeert dan ook een eigen zorgmodel voor deze context te ontwikkelen.¹ Allereerst wil ze meer zicht krijgen op complexe situaties binnen de forensische psychiatrie, waarvoor semi-gestructureerde interviews en focusgroepen gebruikt werden. Gerritsen vond dat het behulpzaam kan zijn om wanneer op een afdeling 'ontwrichtende' situaties ontstaan niet zozeer te focussen op de patiënt-kenmerken, maar breder de context in ogenschouw te nemen, zoals een mogelijk moeizame samenwerking met eerdere ambulante behandelaars. Door zo de blik te verbreden kunnen complexe situaties niet alleen beter gesignaleerd worden, maar kan er ook effectiever worden gereageerd.

Vervolgens wijdt zij een hoofdstuk aan de componenten van de FHIC. Hiertoe zijn verschillende expertmeetings georganiseerd, met als deelnemers onder meer familieleden, onderzoekers, vertegenwoordigers van politie en het openbaar ministerie en zorgprofessionals. Als kernelementen van FHIC werden geïdentificeerd:

Ten eerste, de *zorgethische* benadering. Gerritsen beschrijft hoe de verschillende vormen van 'zorg' te begrijpen zijn – en gestalte kunnen krijgen – binnen de forensische praktijk. In feite gaat het om verschillende fasen, die lopen van *caring about* (waarbij het gaat om het aandacht hebben voor de patiënt en diens omgeving), via *caring for* (waarbij de hulpverlener verantwoordelijkheid neemt voor de situatie), *care giving* (waarvoor specifieke competentie nodig is), *care receiving* (waarbij de hulpverlener nagaat wat het effect is van de geboden zorg, en deze zo nodig aanpast) naar *caring with*, waarbij ervaringsdeskundigheid belangrijk is. Cruciaal is om bij deze zorg oog te hebben voor de patiënt *en diens context*, met name familieleden en andere, ambulante behandelaars. Het tweede element is *stepped care*: goed op- en afschalen wat betreft de benodigde zorg (High Care

1 De volgende weergave is vrij dicht bij de tekst van het proefschrift.

en Intensive Care) staat hierbij centraal. Dat een crisis *relationeel* is, vormt het derde element. De scope wordt dus verbreed van een focus op patiënt-kenmerken naar de ruimere relationele context van mensen. Ten vierde gaat het om veiligheid in contact, waarbij een ‘*welcoming approach*’ gebruikt wordt, zowel naar de patiënt als ook naar familie en andere zorgverleners. De vijfde component is *ervaringsdeskundigheid*. Het gaat hierbij zowel om patiënten als om familieleden. Ervaringsdeskundigheid als element van de zorg, zo schrijft Gerritsen, leidt tot meer openheid bij patiënten en wordt ook ervaren als erkenning.

De volgende twee hoofdstukken beschrijven eerst de ontwikkeling van een *FHIC monitor*, die de mate waarin FHIC is geïmplementeerd meet, en vervolgens *lerende netwerken* die bestaan uit auditoren, projectleiders en zorgprofessionals die werken op een HIC of FHIC afdeling. Daarna wordt een moreel beraad beschreven. Het dilemma dat centraal staat is of er bij een patiënt met autisme en een laag IQ, dwang/drang zal worden toegepast of dat daarvan wordt afgezien en de patiënt juist op zijn gemak wordt gesteld door het contact met hem aan te gaan. Het is duidelijk dat hiermee het centrale punt van de FHIC-zorg – beheersmatig werken enerzijds versus contact anderzijds – onderwerp van gesprek wordt. Het moreel beraad kan professionals helpen om ‘zich te verplaatsen in andere perspectieven’. Dit moreel beraad vergrootte, aldus Gerritsen, het onderling begrip binnen het team. In het algemeen kan het helpen bij de cultuurverandering, die FHIC inhoudt.

Ook in de *General discussion* wordt nog een casus gepresenteerd over een patiënt van wie veel dreiging uitging. Een sociotherapeut probeerde toch contact te leggen, wat goed werkte. Deze casus illustreert dat het leggen van contact, althans in sommige situaties, originaliteit en misschien ook enige moed vergt. De sociotherapeut blijkt overigens zelf ook vragen te hebben over of ze het contactleggen niet

te zeer liet prevaleren – deze reflectieve en open houding maakt onderdeel uit van de FHIC benadering. Voor toekomstig onderzoek beveelt Gerritsen onder meer aan om na te gaan wat het effect van FHIC op de (ervaren) veiligheid is. Dat lijkt inderdaad een belangrijke stap voor het vervolgonderzoek.

Het proefschrift toont enerzijds enthousiasme voor de FHIC benadering – een enthousiasme dat ook duidelijk bleek tijdens de verdediging. Anderzijds benadrukt Gerritsen voortdurend de complexiteit van de forensische zorgpraktijk en ook de complexiteit van het in de praktijk brengen van ‘veiligheid in contact’. Zowel voor individuele professionals, als voor een team, waarin verschillende percepties van situaties en benaderingen kunnen bestaan.

Tot slot noemen we kort nog een ander afgerond proefschrift. Het gaat om *Coercive brain-reading in criminal law. An analysis of European human rights law*, waarop Sjors Ligthart, voormalig redactiesecretaris van DD, onlangs *cum laude* promoveerde aan de Tilburg Law School. Uit de titel wordt duidelijk dat dit proefschrift niet specifiek over forensische psychiatrie gaat. Tegelijkertijd begrijpt een lezer dat het onderzoek ook voor de forensische psychiatrie van belang is. Het gaat, kort gezegd, om het verantwoord gebruik van neuroimaging binnen het strafrecht, waarbij breed gekeken wordt naar technieken die behulpzaam kunnen zijn bij opsporing/waarheidsvinding, toerekening en risico op recidive. Het is duidelijk dat de laatste twee (ook) voor de forensische psychiatrie relevant kunnen zijn.

Neuroimaging wordt nu al in het strafrecht gebruikt. De Kogel en Westgeest gaven in 2013 al een overzicht waarin zij zo’n tweehonderd zaken vonden in de periode 2000-2012 waarin ‘neurobewijs’ werd gebruikt. In de regel betreft het hier de gedragskundige rapportage. Het gebruik in de rechtspraktijk is echter nog incidenteel. Ligthart geeft ook duidelijk aan hoezeer de huidige toepassingsmogelijkheden beperkt zijn.

Tegelijkertijd maken de snelheid van ontwikkelingen binnen neurotechnologie en de ingrijpendheid van deze – opkomende – technieken het nodig tijdig over de mensenrechtelijke kaders na te denken.

Ligthart onderzoekt onder meer – mogelijk toekomstige – toepassing van neuroimaging in situaties waarin een verdachte *zwijgt*. Dergelijk zwijgen wordt in beginsel door het *nemo tenetur*-beginsel beschermd. Zou het wellicht mogelijk zijn om in dergelijke gevallen onder dwang een hersenscan te maken om zo alsnog informatie uit iemands brein te kunnen halen (indien dit technologisch mogelijk is)? Immers, we halen, in sommige gevallen althans, ook informatie uit iemands DNA of bloed (drugs bijvoorbeeld) – in hoeverre zijn hersenscans daarmee vergelijkbaar? En hoe ligt dat voor scans die kunnen bijdragen aan het vaststellen van hersenschade in het kader van onderzoek naar toerekeningsvatbaarheid of scans die behulpzaam kunnen zijn bij het inschatten van risico op recidive bij een verdachte of bij een veroordeelde? Zweeds onderzoek liet al zien dat neurotechnieken kunnen bijdragen aan de voorspelling van recidive bij forensisch psychiatrisch patiënten (Delfin 2019).

In het proefschrift staat (het kader van) het Europese Verdrag voor de Rechten van de Mens centraal. Probleem is evenwel dat het Europese Hof voor de Rechten van de Mens nog nooit een uitspraak heeft gedaan over dergelijk gebruik van neuroimaging binnen het strafrecht. Daarom heeft Ligthart naar analogieën gekeken met andere, in elk geval deels vergelijkbare zaken, zoals waarbij medische ingrepen/handelingen plaatsvonden. Ligthart concludeert dat het EVRM neuroimaging onder dwang op zich niet verbiedt. Tegelijkertijd wordt er uitgebreide bescherming geboden tegen technieken die informatie opleveren over iemands brein/binnenwereld. Daarbij zijn er een aantal belangrijke vragen, die nader onderzoek verdienen, zoals (de fundamenten van) het zwijgrecht in het licht van deze nieuwe technologieën. Ligthart gaat verder met

onderzoek als postdoc in een NWO-Vici-project (VI.C.201.067) over verantwoord gebruik van neurotechnologie in het strafrecht, dit naast zijn werk als universitair docent bij de Tilburg Law School.

Onze belofte uit de vorige rubriek om in de volgende aandacht te besteden aan boeken over de kwaliteit van de pro Justitia rapportage, wordt op deze plaats herhaald om de verschijning van een aantal publicaties daarover nog af te wachten.

G. Meynen en M.J.F. van der Wolf

Literatuur

- P.H. van Kempen & M. Krabbe (red.), *Mental health and criminal justice: international and domestic perspectives on defendants and detainees with mental illness*, Den Haag: Eleven 2021/2022.
- S. Gerritsen, *Forensic high and intensive care: towards contact-based care in a complex psychiatric practice*. Proefschrift Vrije Universiteit Amsterdam 2021.
- C.H. de Kogel, J.J. van der Ree & A.M. Burger, m.m.v. V. Oosterhuis & M. van der Marel, *Artikel 2.3 Wet forensische zorg in de praktijk. Toepassing en ervaringen van ketenpartners in de eerste anderhalf jaar na inwerkingtreding*, Cahier 2021-29, Den Haag: WODC 2021.
- C.H. De Kogel & L. Westgeest 2013, 'Neurobiologische informatie in Nederlandse strafzaken', *Nederlands Juristenblad* 88, 2013-45, p. 3132-3136.
- C. Delfin, H. Krona, P. Andiné, E. Ryding, M. Wallinius & B. Hofvander 2019, 'Prediction of recidivism in a long-term follow-up of forensic psychiatric patients: Incremental effects of neuroimaging data', *PLoS One* 14, 2019-5: e0217127.
- A.M. Van der Laan, K. Zeijlmans & M.G.C.J. Beerthuizen, m.m.v. L.J.C. Prop, *Evaluatie van het adolescentenstrafrecht. Een multicriteria evaluatie*, Cahier 2021-6, Den Haag: WODC 2021.

- Legemaate et al, *Eerste evaluatie Wet verplichte geestelijke gezondheidszorg en Wet zorg en dwang, deel 1*, Den Haag: ZonMW 2021.
- S. Ligthart, *Coercive brain-reading in criminal law. An analysis of European human rights law*, Proefschrift Tilburg University 2021.
- M. Nagtegaal, m.m.v J.K. Kool & E.A.E. Fechner, *Toepassingen van de Wet langdurig toezicht in 2017-2020. Een eerste verkenning*, Cahier 2021-25, Den Haag: WODC 2021.
- L.J.C. Prop, M.G.C.J. Beerthuisen & A.M. Van der Laan, *Adolescentenstrafrecht. Effecten van de toepassing van het jeugdstrafrecht bij jongvolwassenen op resocialisatie en recidive*, Cahier 2021-5, Den Haag: WODC 2021.
- Raad voor strafrechtstoepassing en Jeugdbescherming, *Advies adolescentenstrafrecht* d.d. 2 november 2021.
- S. Schleim, 2019, "Neurorecht' in Nederland: De motivering van het nieuwe adolescentenstrafrecht vanuit een neurofilosofisch perspectief", *Algemeen Nederlands Tijdschrift voor Wijsbegeerte* 111, 2019-3, p. 379-404.
- F. Schraivesande, 'Mensen willen geen tbs'er in hun achtertuin', *NRC Handelsblad* 12 december 2021.
- F. Schraivesande, 'Hij misbruikte een meisje, de ouders bleven hem volgen, al zijn vijftientig jaren in tbs', *NRC Handelsblad* 10 december 2021.